

Konferencja naukowa

Refleksja humanistyczna w planowaniu przestrzennym

ABSTRAKTY

19 listopada 2015

Pałac Staszica, ul. Nowy Świat 72, Warszawa

PANEL DYSKUSYJNY

Humanistyka w procesie przekształcania przestrzeni miejskiej (sala 144)

Przedstawiciele różnych dyscyplin podejmą dyskusję na temat roli geokrytycznych analiz akcentujących kulturowe znaczenie miejsc w procesie przekształcania przestrzeni miejskiej. Przedmiotem rozmowy będą dwa obiekty i przestrzeń z nimi związana: Pałac Staszica oraz Pałac Kultury i Nauki.

W dyskusji wezmą udział:

prof. nzw. dr inż. arch. Marek Budzyński (PW),

mgr inż. arch. Krystyna Ilmurzyńska (PW),

prof. dr hab. Bohdan Jałowiecki (UW),

mgr inż. arch. Michał Owadowicz,

prof. dr hab. Ewa Rewers (UAM),

dr inż. arch. Bolesław Stelmach (PAN),

mgr Aleksandra Wójtowicz (IBL PAN)

REFERATY (w porządku alfabetycznym)

19 listopada 2015

prof. dr inż. arch. Zbigniew Bać, PWr, Przewodniczący KAiU PAN (sala 144)

Ład przestrzenny w Polsce

prof. dr hab. Waldemar Baraniewski, ASP (sala 126)

Modernizacja modernizmu?

Warszawski Centralny Dom Towarowy był pierwszym, powojennym nowoczesnym gmachem publicznym Warszawy. Jego projekt powstał przed ideologicznym „przełomem” i stalinizacją polskiej kultury. Budowlę realizowano w atmosferze krytyki i politycznej nagonki na jej twórców. Architekturę budowli uznano za przejaw dekadencjnych wpływów Zachodu, domagając się zburzenia budynku, który nie powinien stać w socjalistycznym mieście. W czasach stalinowskich gmach stał się widomym znakiem wolnościowych aspiracji

i symbolem związków z kulturą Zachodu. W drugiej połowie lat pięćdziesiątych i w latach sześćdziesiątych CDT z jego przeszkloną, rozświetloną elewacją i charakterystycznym neonem, był ikonicznym elementem nowoczesnej przestrzeni miasta. Mieszczące się w budynku „Delikatesy”, kawiarnia i restauracja na ostatnim piętrze stały się sceną wielu ważnych dla miasta wydarzeń (m.in. pierwsze pokazy mody, filmy). Nowoczesność CDTu z czasem się zacierała. Nowe Domy Centrum, potem pożar gmachu i przekształcenie jego funkcji na „Dom Dziecka”, przesłoniły jego symboliczne konotacje z lat czterdziestych. Stopniowa degradacja doprowadziła do fizycznej zagłady gmachu, która dokonuje się w charakterystycznej dla Warszawy „postransformacyjnej”, narracji deweloperskiej, zakłamanej i fałszującej historię.

prof. dr. hab. arch. inż. Jan Maciej Chmielewski, Katedra Gospodarki Przestrzennej i Nauk o Środowisku Przyrodniczym, Wydział Geodezji i Kartografii Politechniki Warszawskiej (sala 144)

Kształtowanie przestrzeni urbanistyczno-architektonicznej w krajobrazie kulturowym otaczającym Pałac Staszica w Warszawie

Architekt, a także urbanista, poszukując inspiracji projektowej odnajduje ją przez interpretację miejsca, w które pragnie wprowadzić nowe wartości funkcjonalne, społeczne, gospodarcze lub tylko estetyczne. Interpretacja miejsca, zwłaszcza w przestrzeni wcześniej zurbanizowanej, wymaga poznania jej przeszłości i teraźniejszości oraz przeanalizowania celowości i możliwości jej przekształcenia. Każda przestrzeń służąca człowiekowi stale się modyfikuje. Proces tych modyfikacji mierzymy czwartym wymiarem przestrzeni jakim jest czas. Projektujemy bowiem w wymiarach czasoprzestrzennych. Każdy projektant pragnie aby obiekt przez niego zaprojektowany był piękny i trwały. Jednocześnie chciałby aby otoczenie tego obiektu tworzyło z nim harmonijną całość. Musi być jednak świadomy, że w tym otoczeniu zachodzą będą, niezależne od jego woli, nieustanne zmiany, często burzące ową wymarzoną harmonię.

Motywy kreacji formy architektoniczno-urbanistycznej jest wola kształtowania nowych form krajobrazowych, w tym również estetycznych, ale równocześnie potrzeba rozwijania form zastanych. Wybór zazwyczaj wyprowadza się z oceny jakości miejsca, jego walorów środowiskowych w ujęciu kulturowym, funkcjonalnym, społecznym i przyrodniczym. Miejsca o zdefiniowanej formie urbanistycznej nie powinny być poddawane nadmiernej transformacji, zaś miejsca o formie urbanistycznej nieczytelnej, zdegradowanej, lub jeszcze nieukształtowanej nakładają na projektanta obowiązek określania jego przyszłych kształtów.

Otoczenie Pałacu Staszica to z jednej strony wspinały Trakt Królewski Krakowskiego Przedmieścia, z drugiej strony nieukształtowany ostatecznie ciąg ulicy Kopernika. Przyczyny tego faktu można poznać analizując koncepcje urbanistyczne kolejno opracowywane dla tej ulicy. Ich zmienność zapewne zaważyła na jakości krajobrazowej ulicy Kopernika. W referacie przedstawione zostaną motywy, które zadecydowały o powstawaniu formy architektonicznej szpitala dziecięcego, który sąsiaduje bezpośrednio z Pałacem Staszica.

Rozwój tej formy był bowiem z jednej strony warunkowany potrzebą rozbudowy i modernizacji szpitala, a z drugiej strony wynikał z uwarunkowań miejsca, w którym ów szpital się znajduje.

dr hab. prof. nzw. Maria Gołębiewska, IFiS (sala 126)

Przestrzeń współczesnej architektury – od formy do deformacji

Współczesna architektura odwołuje się między innymi do kategorii formy i funkcji, które usiłuje uzgodnić. Referat omawia odwołania współczesnej architektury do różnie ujętej formy – od racjonalistycznych koncepcji formy, przez XIX-wieczne pojmowanie formy dzieła sztuki zestawionej z treścią, po XX-wieczne techniczne formowanie i formatowanie wytworów człowieka. Różne ujmowanie formy architektonicznej łączy się z różnym kształtowaniem przestrzeni, jak też z odmiennymi koncepcjami dystansu przestrzennego czy bliskości. We współczesnej architekturze ujmowanie formy jako zgodnej z porządkiem racjonalnym i z technicznym formatowaniem – zostaje zestawione z tym, co nieforemne czy zdeformowane. Szczególnym tego przypadkiem jest architektura dekonstrukcji – jej założenia (Jacques Derrida) i realizacje, ale również czysto techniczna „architektura cyfrowa”, która odwołuje się do nauk biologicznych. Obok znanych w tradycji architektury zestawień budynku i ciała człowieka pojawiają się koncepcje, które na nowo określają relacje przestrzenne, redefiniują między innymi dystans i bliskość przestrzeni architektonicznej. W referacie pytam o kategorie dystansu i bliskości, analizując postulaty architektury dekonstrukcji i „architektury cyfrowej”.

prof. dr hab. Bohdan Jałowiecki, UW Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych (sala 144)

Architekci i socjologowie – dwa spojrzenia

Różnica oglądu miasta architekta i socjologa wynika z odmiennych ról społecznych, architekt jest jednym z twórców miasta, projektantem, budowniczym, socjolog przede wszystkim analitykiem i krytykiem miasta. Socjolog badacz unika ideologizowania, chociaż nie jest wolny od wartościowania. Pozytywistyczne postulaty nauki wolnej od wartości okazały się niemożliwe do zrealizowania. Architekt zaś często występuje w roli ideologa, demiurga, kształtującego nie tylko materialny, ale także społeczny świat ludzi zamieszkujących miasta. Sytuacja ta powoduje, że architekt, a także architekt urbanista nie potrzebuje socjologa o czym świadczą nieudane w zasadzie próby podejmowanej w swoim czasie współpracy.

dr hab. Jacek Kaczmarek, prof. nzw. UŁ

mgr Karolina Piotrowska, UŁ (sala 126)

GEOGRAFIA MIEJSC LITERATURY na przykładzie Łodzi

W przygotowanym wystąpieniu przyjęto założenie, że miejsca to obszary/obiekty intensywnie nasycone myślą i uczuciami, o charakterze symbolicznym, indywidualnie doświadczane przez odwiedzającego. Podmiotem prowadzonej analizy są miejsca w Łodzi, które stanowią znaczące elementy literatury pięknej i literatury faktu pisanej przez Żydów. Są to właśnie miejsca literatury. Przedmiotem dociekań uczyniono interpretację rzeczywistej przestrzeni Łodzi opisaną w literaturze żydowskiej. Do podstawowych metod badawczych należy zaliczyć inwentaryzację i interpretację miejsc. Na podstawie wybranych przykładów literackich zostaną przedstawione miejsca w Łodzi w ich artystycznym przetworzeniu. Zapis artystyczny będzie porównany ze stanem rzeczywistym. Prowadzone studia doprowadzą w rezultacie do wyodrębnienia miejsc syntetycznych, przybliżonych i konkretnych. Zastosowane podejście badawcze stanowi postępowanie epistemologiczne w zakresie koncepcji zapisywania i odczytywania przestrzeni miasta.

dr hab. Agnieszka Karpowicz, IKP UW (sala 126)

„A tam, gdzie mogłyby stać domy, wieje wiatr”. Trzy spotkania na rondzie

Rondo Wiatraczna, „które w żaden sposób nie chce zostać normalnym placem”, jak pisał Miron Białoszewski (a jest tak do dziś) i jego najbliższa okolica jest miejscem, w którym spotykają się ze sobą (1) projekty modernizacyjne z okresu PRL i te współczesne. Te z kolei zderzyć warto z (2) praktykami mieszkańców (ówczesnymi i współczesnymi) i (3) literackimi przetworzeniami doświadczeń grochowskich, które reprezentować będą w moim wystąpieniu perspektywę humanistyczną (*Chamowo* Białoszewskiego, autora tytułowej frazy, oraz *Grochów* Andrzeja Stasiuka). Utwory te zakreślają interesujący mnie horyzont czasowy. Ich wspomnieniowo-doświadczeniowy charakter uprawomocniał będzie posłużenie się przede mną elementami badań terenowych i autoetnografii w odniesieniu do współczesnych doświadczeń grochowskich, mających stanowić przyczynek do konfrontacji założeń urbanistycznych i planów zagospodarowania przestrzennego (z okresu PRL i współczesnych) z oddolnymi praktykami kulturowymi użytkowników tej przestrzeni (również tymi, które są wspomniane lub notowane na gorąco w narracjach literackich).

prof. dr hab. inż. arch. Danuta Kłosek-Kozłowska, Politechnika Warszawska (sala 144)

O mieście - "najpiękniejszej części architektury"

Wyodrębnienie zagadnień urbanistycznych w teorii architektury nastąpiło na przełomie XIV i XV wieku wraz z nowym, intelektualnym oddechem wnoszonym do życia miast, by w połowie XVI wieku uzyskać już pełną emancypację. Choć ów przełom dotyczył

wszystkich sztuk, w tym również architektury, to w dyskursie intelektualnymi dojrzało coraz mocniej przeświadczenie o konieczności usamodzielnienia się teorii urbanistyki. O ile we wczesnych traktatach zagadnieniom miasta poświęcano jedynie fragmenty to już w połowie wieku XVI, z emfazą głoszono, że: „najpiękniejszą częścią architektury będzie z pewnością ta, która traktuje o mieście” – napisał Pietro Cataneo w swoim traktacie całkowicie poświęconym miastu.

Tekst nakreślił moment i przyczyny rozejścia się dróg architektury i urbanistyki, spośród których i jedną z ważniejszych było wkroczenie do teorii planowania miasta różnorodnych dyscyplin i specjalności, jak wymagające zastosowania nowe umiejętności techniczne (inżynierowie architectura militaris), rozważania o gospodarce i ekonomii, o kondycji społecznej (utopiści) czy inne komentarze z szeroko rozumianej humanistyki (filozofia). Na tym tle ukazuje dzisiejszą kondycję urbanistyki, czy szerzej – planowania przestrzennego, które wymaga innego dziś spojrzenia, niż tradycyjne i nadal jeszcze obecne „post – modernistyczne”.

dr Marta Koszowy-Krajewska, Instytut Badań Literackich PAN (sala 126)

Książkowe obrazy architektury

Figuratywność architektury jako konstrukcji przestrzennej przekłada się na jej książkowe obrazowanie. Do czasów modernizmu ranga obiektów architektonicznych w literaturze rzadko wykraczała poza funkcję motywu statycznego. Nawet jako temat czy plastyczne tło wydarzeń architektura pozostawała dwuwymiarowym obrazem, choć obdarzonym głębią i perspektywą, nadal płaskim. W pracy postaram się omówić ewolucję form obrazowania architektury od obrazów literackich, przez foto-obrazy architektury, do ujęcia architektury w książce fotograficznej.

dr hab. Hanna Krajewska, Archiwum PAN (sala 144)

Sławni w Pałacu Staszica. Magia miejsca, przestrzeń naukowa czy przypadek?

Przestrzeń naukowa wymaga odpowiedniej oprawy – miejsca na dyskusję, inspirację, warsztat naukowy czy wreszcie możliwość przekazania informacji o dokonaniach naukowych. Pałac Staszica od chwili swego powstania łączy wszystkie te funkcje. W referacie są one przedstawione na przykładzie aktywności Stanisława Staszica, Juliana Ursyn Niemcewicza, Joachima Lelewela i innych oraz poprzez wizytę naukową Aleksandra von Humboldta w 1830r.

Magia miejsca uwidacznia się w działaniach emocjonalnych (np. uroczystości po śmierci Stanisława Staszica, czy czasy w których Pałac pełnił różne role i zaspakajał różne potrzeby oraz związane z tym wizyty sławnych osób). Studium przypadku przedstawione zostanie na przykładzie J. I. Kraszewskiego i H. Sienkiewicza.

prof. dr hab. Joanna Kurczewska, IFiS PAN (sala 144)

Przestrzeń jako przedmiot zainteresowań badawczych i zaangażowani publicznych

dr hab. prof. nzw. Andrzej Leder, IFiS PAN (sala 144)

Psychoanaliza przestrzeni miejskiej

W eseju o *Kulturze, jako źródle cierpień*, Freud proponuje eksperyment myślowy: „miasto [...] nie jest siedzibą ludzką, lecz istotą ludzką o równie długiej i bogatej przeszłości”. Poddaje się więc psychoanalizie. Miasto jest przede wszystkim obrazowe, składa się z kształtów i struktur. Właśnie dlatego psychoanaliza przestrzeni miejskiej przypomina badanie snu. Ważne jest to, że podobnie jak we śnie, w strukturze architektonicznej, czy nawet urbanistycznej, treść symptomu „...nie jest pomyślana, lecz zostaje przemieniona w obrazy zmysłowe, którym się następnie daje wiarę, co do których powstaje domniemanie, że się je przeżywa.” Jak świadomość, miasto jest więc swoim własnym obrazem.

mgr Ryszard Mączewski, Fundacja "Warszawa1939.pl" (sala 144)

Pałac Staszica – jeden budynek, setki zagadnień i powiązań tematycznych

Historia miejsca i samego Pałacu Staszica to nie tylko suche fakty ustawione na linii czasu. W zależności od indywidualnego wyboru może stać się punktem wyjścia do rozważań na wiele tematów. Potencjalne wątki skupiające się pod adresem Nowy Świat 72, widziane z punktu widzenia warszawianisty to m.in.: warszawskie wodociągi, głód we wrześniu 1939 r., car Wasyl IV Szujski, XIX-wieczne wizualizacje architektoniczne, Ciechocinek, plac Teatralny, niezrealizowane wizje Warszawy i wiele innych. Każdy z nich, mający swój punkt odniesienia w tym jednym konkretnym miejscu w Warszawie, może być interesujący dla innej grupy osób i prezentowanych przez nie perspektyw, zarówno węższych analiz, jak i ujęć badawczych.

dr Marek Ostrowski, Centrum Nowych Technologii CNBCh Laboratorium Informacji Obrazowej, Uniwersytet Warszawski (sala 144)

Perspektywa jako kwantyfikacja odkrycia naukowego (analiza przestrzeni z perspektywy Warszawa i Sawa)

Zdjęcie lotnicze i satelitarne traktowane są z reguły jako nowoczesne narzędzie i technika zobrazowania w wybranym zakresie pasma elektromagnetycznego lub metoda badawcza. Warto dostrzec znacznie większy potencjał: jest to jednocześnie nowa perspektywa obserwacji, a więc i nowy punkt widzenia w znaczeniu kulturowym. Nowy punkt widzenia niekiedy utożsamiany jest z dokonaniem odkrycia. W konsekwencji zdjęcie lotnicze przestaje

być techniką i materialnym (cyfrowym) dokumentem – w sprawnych umysłach staje się sposobem myślenia o wielowymiarowej przestrzeni z wszelkimi konsekwencjami poznawczymi.

Przykładem wykorzystania możliwości analizy treści zdjęć wykonanych z perspektywy lotniczej (i satelitarnej) w opisie środowiska zarówno przyrodniczego, jak i kulturowego, oraz ich wzajemnych powiązań mogą być analizy dokonane na przykładzie Warszawy zawarte w *Tryptyku Warszawskim*. Prezentują one m.in. dwie istotne metodologicznie perspektywy wnioskowania dedukcyjnego i indukcyjnego. To nowe ujęcie w analizie i pojmowaniu przestrzeni.

mgr Jacek Paulinek, IBL PAN (sala 144)

Jan Michalski i środowisko warszawskich kolekcjonerów z perspektywy ulicy Świętokrzyskiej

Ulica Świętokrzyska była przed II wojną światową centrum warszawskiego handlu antykwarycznego. Z zakupionych tu archiwaliów, rycin, map i druków powstawały najsłynniejsze stołeczne kolekcje. Największa z nich, należąca do filologa Jana Michalskiego (1876–1950), stanowi obecnie ważną część zasobów zgromadzonych w Bibliotece IBL PAN, będąc tym samym przedmiotem badań środowiska intelektualnego skupionego wokół Pałacu Staszica. Prezentacja przestrzeni mentalnej związanej z dawną ul. Świętokrzyską (w szczególności związanych z nią historyków literatury i varsavianistów) ma na celu zaakcentowanie jej znaczenia na kulturalnej mapie stolicy.

dr Igor Piotrowski, IKP UW (sala 144)

Atlas wysp najmniejszych. Lustracje Biura Odbudowy Stolicy

W lutym tego roku minęło 70 lat od powołania Biura Odbudowy Stolicy. Dokumenty tej ważnej a jednocześnie kontrowersyjnej instytucji, która wciąż nie doczekała się całościowej monografii, zostały po wpisaniu ich w 2011 roku na listę UNESCO „Pamięć Świata” zdigitalizowane i udostępnione online przez Archiwum Państwowe Warszawy na stronie „szukaj w archiwach”. Obok licznych protokołów, stenogramów, referatów, dzienników podawczych możemy na stronie również znaleźć lustracje ruin – każdy z kwartałów zabudowy zostaje opisany w arkuszu lustracyjnym i naszkicowany na planie sytuacyjnym w skali 1:2500 (w teczce znaleźć można ewentualnie dodatkowe dokumenty dotyczące danegokwartału). Z naniesionych uwag można wnosić, że pierwotna mapka powstawała niekiedy na podstawie fotografii lotniczej i wstępnych oględzin, po czym weryfikowana była w czasie lustracji. W ten sposób w ciągu późnej zimy i wczesnej wiosny 1945 roku zinwentaryzowano 24 tysiące nieruchomości, segregując je na cztery podstawowe kategorie (do remontu, do odbudowy, zniszczone całkowite, zachowane drewniane). Przedmiotem analizy jest sposób, w jaki ruiny zostają w tych dokumentach opisane

i przedstawione, związek pomiędzy tym zapisem a innymi świadectwami (ikonograficznymi i tekstowymi).

mgr Katarzyna Rdzanek, IBL PAN (sala 126)

Literacki wymiar Pałacu Kultury i Nauki

Przedmiotem namysłu w moim szkicu będzie literacka reprezentacja Pałacu Kultury i Nauki. Sięgając po lektury: *Czytadło* Konwickiego, *Krfotok* Redlińskiego i *Upadek człowieka pod dworcem centralnym* Pilcha, omówię potencjał wyobraźeniowy tego miejsca (a zarazem miasta), w którym dokonuje się kulminacja treści o wymowie historycznej, narodowej, kulturowej i indywidualnej.

prof. dr hab. Ewa Rewers, UAM (sala 144)

Topofilia w planowaniu i reprezentacjach miast

Głównym celem wypowiedzi jest taka analiza koncepcji toposu (topoi), która połączy architekturę z innymi sztukami. Zbieżność ta dotyczyć ma zarówno konwencjonalnych motywów jak podstawowych części formalno-tematycznych. Zainteresowanie miejscami w badaniach humanistycznych wzrosło w ostatnich dziesięcioleciach wraz z krytyką założeń pierwszej nowoczesności. To samo nastawienie pojawiło się w planowaniu urbanistycznym i architekturze. Topofilia (miłość do miejsc) i topofobia (lęk przed miejscami) nie są najsilniejszymi uczuciami, jakimi kierują się jednostki ludzkie. Emocje, afekty, uczucia związane z środowiskiem materialnym różnią się nie tylko co do intensywności, subtelności i sposobu odczuwania. Różnią się również jako estetyczne i artystyczne odpowiedzi na miejsca wykraczające poza powierzchnię wrażliwość na „ładność”. Za podstawę topofili uznaję nagłe wydarzenie piękna: wizualne, taktylne, akustyczne, itd., którego przedmiotem może być zarówno materialne miejsce jak jego mentalny konstrukt: projekt architektoniczny, dzieło literackie, utwór muzyczny. Wydarzeniu estetycznemu towarzyszą często emocje i afekty w rodzaju miłości do domu, a także praca pamięci i zapomnienia wraz z wzorcami tkwiącymi w kulturze. Punktem wyjścia analizy będzie topos ogrodu.

dr inż. arch. Bolesław Stelmach, PAN (sala 126)

Przestrzeń muzyki. Centrum Chopinowskie przy ul. Tamka w Warszawie

prof. dr hab. Wojciech Tomasik, UKW (sala 144)

Foksal

Foksale były instytucjami o przełomowym znaczeniu. Powstawały w procesie formowania się nowoczesnej kultury popularnej (masowej) i w wyniku technologizowania rozrywki. Ogrody-foksale nie oferowały jeszcze oszałamiającej techniki, podziwiano się tu fontanny, oglądało wloty balonów (na ogrzane powietrze) lub barwne fajerwerki. Londyński ogród Vauxhall (New Spring Gardens; „spring” odnosiło się do fontanny), prawzór europejskich foksał, zlokalizowany był nad Tamizą. Ważną częścią oferowanej rozrywki były tu wieczorne i nocne podróże wynajętą łodzią. Ogród dawał miejsce do spacerów i stwarzał okazję do wzajemnego oglądania się. Oferował też substytuty przemieszczania się, nawiązując wystrojem do tego, co można było zobaczyć podczas Grand Tour. Kopie londyńskiego ogrodu wykorzystywały oryginalną nazwę; każda taka nazwa była obietnicą przeniesienia się w zabawie „tam” (nad Tamizę, ale też – w egzotykę). Zmierzch ogrodów-foksał zbiega się z rozwojem innych form, które – wykorzystując wyrafinowane technologie – produkowały wirtualne podróże (panorama, diorama, fotoplastykon i kinematograf).

mgr Jarosław Zieliński, niezależny historyk Warszawy, autor

Zarys rozwoju przestrzennego obecnego placu Piłsudskiego od XVI do XXI wieku. Urbanistyka, niezrealizowane plany przestrzenne, architektura i budownictwo

Dzisiejszy plac Piłsudskiego jest wytworem wielowiekowej ewolucji, a jednocześnie katastrof dziejowych i niekonsekwencji w realizacji koncepcji przestrzennych. Awansował z roli węzła drogowego, poprzez funkcję reprezentacyjnego dziedzińca rezydencji monarszej i otoczenia prawosławnego soboru do rangi placu o wyjątkowej konotacji symbolicznej, dzięki umieszczeniu przy nim Grobu Nieznanego Żołnierza. W XX wieku był tematem rekordowo dużej liczby konkursów urbanistycznych, z których żaden nie doprowadził do sfinalizowania kształtu i obudowy placu. Niezwykle bogactwo niematerialnego dziedzictwa narodowego pozostaje w ostrej opozycji do niedostatku świadectw materialnych, w skutek wielokrotnej wymiany zabudowy i zniszczeń wojennych. W rezultacie plac przypomina palimpsest, który czeka na nową warstwę zapisu.

20 LISTOPADA 2015

Narodowy Instytut Fryderyka Chopina, ul. Tamka 43, Warszawa

mgr Marita Albán Juárez, NIFC,

mgr Łukasz Bukowiecki, IKP UW

Warszawa Chopina współcześnie – zarządzanie przeszłością w opowieściach przestrzennych

Zorganizowane w 2010 roku huczne obchody 200. rocznicy urodzin Fryderyka Chopina były okazją do rewitalizacji dotychczasowych i stworzenia nowych miejsc upamiętniających kompozytora. W samej tylko Warszawie otwarto wówczas nową ekspozycję muzeum, oddano do użytku Centrum Chopinowskie dla instytucji i organizacjach chroniących dziedzictwo kompozytora, a w przestrzeni miejskiej m.in. wytyczono trasę spacerową szlakiem miejsc związanych z młodością Chopina, oznakowaną tzw. ławeczkami chopinowskimi (każda z 15 ławeczek pełni równocześnie funkcję tablicy informacyjnej, mapy całego szlaku, a także punktu odsłuchowego wybranego utworu kompozytora). W pięć lat po zakończeniu obchodów rocznicowych postanowiliśmy przeprowadzić krytyczny rekonesans form upamiętniania Chopina w Warszawie, również pod kątem takich miejsc, których upamiętnianie jest szczególnie problematyczne (np. miejsce pożegnania Chopina przed jego wyjazdem do Francji), oraz takich inicjatyw, których (być może szczęśliwie!) nie udało się zrealizować (np. pomysł na regularne wyrzucanie przez okno atrapy fortepianu).

mgr Anna Ciałowicz, Gmina Wyznaniowa Żydowska w Warszawie

Warsze szel ma'ala - Warsze szel mata. Niebiańska i ziemską Warszawa (W kontekście projektu varshe.org.pl)

Klasyczne teksty żydowskie mówią o „Jeruszajim szel ma'ala”, Jerozolimie duchowej, i „Jeruszajim szel mata”, ziemskiej Jerozolimie. W „Jerszualajim szel ma'ala” panuje prawdziwy pokój, nie ma cierpienia – i tam „ludzie Boga oglądać będą”. A mieszkańcy ziemskiej Jerozolimy zmagają się z głębokimi konfliktami politycznymi, religijnymi i osobistymi. Walczą o przetrwanie. „Warsze szel mate” – taki tytuł nosi książka wspomnieniowa o Warszawie, napisana przez potomka znanego warszawskiego rabina. Bo Warszawa – tak jak Jerozolima – też istnieje równoległe: jako Warszawa ziemską, w której wszyscy żyjemy, i „Warsze szel male”, duchowa Warszawa, ożywająca tylko w naszej pamięci i wyobraźni.

I te dwie Jerozolimy (Warszawy) nie połączą się w jedno, póki ludzie nie zaczną robić czegoś dla innych. Niech to będzie upowszechnianie wspomnień żydowskich mieszkańców stolicy. Którzy swoje wspomnienia pisali nie dla sławy, nie dla poklasku. To znak pamięci. Kiedy

czytamy te wspomnienia na portalu /varshe.org.pl/, Warszawa odbudowuje się jako miasto „całe, w jedno zespolone”.

prof. dr hab. Halina Goldberg, Indiana University, Bloomington

Brzmienie mapy, muzyka obrazów: krajobraz dźwiękowy Warszawy Chopina

mgr Magdalena Górecka, UMCS

„Jak na dwukrotnie naświetlonym zdjęciu” – topografia Warszawy w zwierciadle pamięci kulturowej

Wystąpienie dotyczy memorialnego wymiaru przestrzeni miejskiej Warszawy. Topografia i konkretne obiekty architektoniczne stolicy stanowią kod polskiej pamięci kulturowej i tożsamości, a ich dekodowanie odbywa się poprzez literackie reprezentacje. Obiektem analiz uczynię wizję Warszawy w powieściach z gatunku historii alternatywnej, gdzie symulacja odmiennego przebiegu dziejowych wypadków powoduje modyfikacje w miejskiej topografii. Transfiguracja kulturowo i symbolicznie rozpoznawalnych miejsc uruchamia refleksję historyczną, wskazując tym samym na silne przestrzenne zdeterminowanie pamięci. Historie alternatywne stanowią w moim przekonaniu sposób przepracowywania i interpretacji przeszłości, a także obszar artykułowania problemów pamięci kulturowej i tożsamości narodowej. Strategie historii alternatywnych wskazują na mechanizmy pamięci kulturowej jako filtr postrzegania przestrzeni miejskiej Warszawy. Wyzyskując napięcia pomiędzy kolejnymi wariantami zagospodarowania przestrzennego stolicy w ciągu dziejów, ujawniają ich symbolikę i wpływ na tożsamość.

mgr Maciej Janicki, Kurator Muzeum Chopina

Oprowadzenie kuratorskie ze wstępem o chopinowskiej fonosferze, Kurator Muzeum Chopina

prof. dr hab. Alina Kowalczykova, IBL PAN

Przestrzeń moderatorem romantycznej wyobraźni

dr Anna Kronenberg, UŁ

Geopoetyka jako narzędzie pomocne w partycypacyjnym planowaniu i zarządzaniu miastem, szczególnie terenami zieleni

Propozycja geopoetyki, jako narzędzia pomocnego w zarządzaniu miastem, odwołuje się do metodologii praktycznej i koncepcji teorii ugruntowanej. Za prof. Ewą Domańską – jest to projekt oddolnego, partycypacyjnego, wzmacniającego jednostki i zbiorowości modelu budowania wiedzy.

Praktycznym przykładem wykorzystania geopoetyki mogą być geopoetyckie warsztaty pisarskie. Pozwolą one mieszkańcom/kom na literacką ekspresję ich związków z zamieszkiwanym miejscem. Materiał, zebrany podczas takich warsztatów, może zostać wykorzystany przy tworzeniu interaktywnej mapy miasta w programie GIS (a geographic information system), dodając do niej poziom literacki. Dobre praktyki w miastach Irlandii i Szkocji pokazują, że warto także wejść z geopoetyckimi utworami w przestrzeń miasta.

Wart wykorzystania jest także potencjał formacyjny geopoetyki, który w zamyśle jej twórcy Kennetha White'a przyczynia się do kształtowania odpowiedzialnego i przyjaznego stosunku człowieka do zamieszkiwanego miejsca.

dr Dorota Siwicka, IBL PAN

Mapa na stole monarchów

Monarchowie skupieni wokół leżącej na stole mapy Europy, to motyw dobrze znany w historii sztuki. Mapa w przedstawieniach tego typu ("gâteau des rois" – ciasto królów) ma dwoiste znaczenie: reprezentacja realnego obszaru staje się zarazem symbolem władzy, którą wielcy tego świata dzierżą nad przestrzenią. Czy kartografowie mogą kontestować taką władzę? Czy mapa ma wymiar moralny? I co chciał osiągnąć Adam Mickiewicz pokazując w Collège de France litografię, na której Napoleon płacze pochylony nad mapą europejskiego kontynentu?

mgr Jarosław Skrzyński, Onlight Studio

Videomapping jako technika wirtualnej kreacji przestrzeni miejskiej

Prezentacja poświęcona będzie definicji videomappingu (technologie, zastosowania, historia zjawiska) oraz spektaklom wykorzystującym tę technologię. Zostanie podjęty temat, jak tego typu spektakle wpływają na przestrzeń architektoniczną, a także postrzegana z perspektywy urbanistycznej, ponadto jaki jest wpływ na odbiorców; co kryje w sobie nazwa videomapping 3D lub – videomapping architektoniczny (dosłownie zapisanie przestrzeni w obrazie cyfrowym, dodanie nowej wartości obiektom architektonicznym – aspekt historyczny, dodanie kolejnego wymiaru w postaci dźwięku). Przedmiotem analizy będzie także szczególnie rodzaj kontaktu z publicznością (mający cechy wspólne z sytuacją towarzyszącą teatrom ulicznym) z akcentem na reakcje widzów; wartość kulturowa tych wydarzeń oraz ich recepcja możliwa dzięki narzędziom internetu.

Perspektywa realizacji – modele 3D obiektów, wykonywane przy pomocy skanera 3d lub programu D3; przykłady projekcji wykonanych przez Onlight Studio, m.in.: Pałac Staszica – 100 rocznica urodzin Jana Karłowicza spektakl dla Muzeum Historii Polski; Muzeum Historii Żydów Polskich Polin – spektakl z okazji otwarcia muzeum połączony z koncertem na żywo Dawida Krakauera oraz Tomasza Stańko; Pałac w Wilanowie; Kamienica Domu Literatury – Euro 2012.

dr hab. Marek Troszyński, IBL PAN

O korespondencji Chopina czytanej z rękopisu

Po Fryderyku Chopinie ocalała i jest dostępna niemała liczba świadectw pisemnych należących wg określenia Zimanda do tzw. literatury dokumentu osobistego. Największą część stanowią listy, ale obok nich obiekty takie jak powinszowania, krótkie wiadomości na biletach wizytowych (coś w rodzaju dzisiejszych SMS), słynny „Kurier Szaflarski” oraz pugilares. Obiekty „literatury dokumentu osobistego” są rodzajem piśmiennictwa użytkowego, nie przeznaczonego do druku. Ich istotą jest jednorazowość – spełniają określoną funkcję komunikacyjną, w określonym kształcie graficznym. Ten kształt graficzny jest domeną bardzo indywidualnych rozwiązań, które stanowią nieodłączną do treści formę przekazu. O ile można się zgodzić, że autograf dzieła literackiego – a zwłaszcza jego czystopis, jest materiałem dla wydawcy/zecera, który wedle określonych procedur przekształca zapis odręczny na formę drukowaną, to w przypadku autografu listu rękopis jest jego docelową i ostateczną formą.

dr Paweł E. Wespiński, IHN PAN, Muzeum Warszawy

Język mapy na planach Warszawy okresu romantyzmu

Poddając refleksji badawczej plany Warszawy okresu romantyzmu i porównując ich charakter z dziełami romantycznymi – z literaturą albo muzyką, dostrzec można niezmiernie wyrazisty dysonans. Plany miasta zdają się istnieć poza nurtem ideowym romantyzmu, nakreślając jedynie miejsce, geograficzną przestrzeń, w której dzieła romantyczne powstawały albo mogły powstawać, przestrzeń znaczącą dla rodzących się utworów. Nie są w żadnej mierze efektem emanacji myśli romantycznej na twórców planów oraz na ich dzieła.

Język planów Warszawy omawianego okresu ukształtował się w duchu oświecenia. Plany przybrały swe zasadnicze formy właśnie zgodnie z nim, stając się w swej istocie reliktem albo też pokłosiem myśli oświeceniowej. W ich racjonalnym obrazie przestrzeni nie znajdujemy miejsca dla romantycznego indywidualizmu i odejścia od powszechnych kanonów, nie znajdziemy tajemniczości, dążenia do wolności i buntu.

Przeciwnie, aż po schyłek XIX wieku ma miejsce utrwalanie utartych nieformalnych kanonów, zwyczajów, standardów. Mamy do czynienia ze swoistym podobieństwem stosowanych środków wyrazu oraz powszechnością powstawania filiacji.

Tak zarysowane cechy planów Warszawy powstających w okresie romantyzmu ilustruję na przykładach szerokiego spektrum dzieł kartograficznych – od prac Georga von Raucha, przez plan Johanna Georga Lehmana, plany Kwatermistrzostwa Generalnego W.P. i Korpusu Inżynierów Wojskowych, przez filiacje planów wojskowych publikowane przez miejscowe i obce oficyny komercyjne, po plany Kaliksta Witkowskiego i Służby Inżynierskiej Miasta. Prezentowane dzieła, stanowiące reprezentatywny dla analizowanego okresu zbiór, zdają się dowodzić postawionej tezy.

dr Virginia Whealton, Indiana University, Bloomington

Imagining a Nationalist Future through Polish Music: Franz Liszt's *F. Chopin*